

dan wel inleiding in theoretische debatten en in de religieuze situatie in verschillende Europese landen. Maar ook niet meer dan dat. Daarmee ligt het resultaat zeker ver onder de maatstaf die de redacteurs zichzelf hebben gesteld.

Erik Sengers
(Amsterdam)

Herck, Walter van, Guido Vanheeswijck & Stijn Latre (2013), *Radicale secularisatie?: tien hedendaagse filosofen over religie en moderniteit*, Zoetermeer: Klement/Pelckmans, pp. 256, ISBN: 9789086871124, € 22,50.

Als er filosofen aan het woord komen kun je afstand van de werkelijkheid verwachten, abstracties en weinig concrete feiten. Je mag dan wel hopen dat door die afstand een heldere helikopterblik ontstaat. Dat verwachtte ik zeker van een boek waarin de opvattingen van tien filosofen behandeld worden. Bovendien wordt de lezer gewaarschuwd. "Dit boek is geschreven door filosofen over filosofen". Het boek zet zich duidelijk af tegen sociologen die neutraliteit zouden nastreven! Als sociaal wetenschapper ben je best bereid de zaken eens vanuit een ander perspectief te bezien dus je begint, hoewel aarzelend, te lezen.

Het uitgangspunt van het boek is een bekend debat over secularisatie (!) vanaf halverwege de vorige eeuw tussen twee Duitse filosofen: Löwith en Blumenberg. De eerste, leerling van Heidegger, benadrukt dat de betekenis en het doel van de geschiedenis alles te maken hebben met de christelijke visie op de geschiedenis als heilsgeschiedenis. De moderne opvatting van geschiedenis is de gesecculariseerde versie van de christelijke oplossing voor het kwaad in deze wereld met aan het eind van de geschiedenis een laatste oordeel. Maar deze christelijke hoop op een finale overwinning van het goede over het kwaad is volgens Löwith sinds de middeleeuwen gesecculariseerd. Hoop is geloof geworden in de vooruitgang. De grote ideologieën van de 19de eeuw, liberalisme, nationalisme en socialisme zijn verantwoordelijk voor de Apocalyps die in de 20ste eeuw plaats vond. De Holocaust en de wereldoorlogen zijn de consequentie van een foutieve geschiedenisopvatting die het kwaad wil overwinnen door het uit te roeien.

Löwith's tegenstander, Hans Blumenberg, heeft een meer optimistische visie. De moderniteit is voor hem wel een legitiem project en geen continuering van apocalyptisch denken. Omdat de natuur sinds de nominalisten niet langer gezien kan worden als uitdrukking van Gods heilsplan, kan de mens de natuur bestuderen en zich zo staande houden tegenover natuurrampen.

Deze discussie tussen Blumenberg en Löwith wordt kort en abstract samengevat, en gaat dus eigenlijk vooral over de visie op en de interpretatie van geschiedenis. In de rest van het boek wordt dit debat, hoewel uitgangspunt, zelden hernomen, en zeker niet onderbouwd met historische feiten.

Als socioloog denk je voortdurend aan de waarschuwing van Peter Berger dat de seculariseringstheorie inmiddels ontkracht is door de werkelijkheid. Al in 1999 schreef Berger *The desecularization of the World* waarin hij aantoonde dat: “*The world today is massively religious and is anything but the secularized world that had been predicted (whether joyfully or despondently) by so many analysts of modernity.*” Natuurlijk hebben filosofen recht op een eigen visie, maar waarom hernemen zij een discussie van een halve eeuw geleden zonder in te gaan op nieuwe feiten en hedendaagse discussies?

Een van de behandelde filosofen, de postmoderne Italiaan Gianni Vattimo, verdedigt de stelling dat er geen feiten bestaan, alleen vele interpretaties. Zijn is voor hem taal, want alleen in talige vertogen wordt het zijn van het zijnde duidelijk. Persoonlijk beleef ik het zijn van de appel in de sappig-zure of zoete beet!

In hun voorwoord noemen de Belgische samenstellers dit boek een denkerslexicon, dat taalfilosofen, godsdienstleerkrachten en alle geïnteresseerden in religie en samenleving een overzicht wil bieden van het huidig denken over secularisatie. De uitgever noemt het een bronnenboek. Ik zie dat niet zo. Het is te prijzen dat Franse en Italiaanse wijsgeren behandeld worden en niet alleen Angelsaksische. Zij worden echter niet geplaatst in hun tijd, noch wordt echt duidelijk met wie zij in discussie zijn noch hun positie met betrekking tot de Löwith-Blumenberg discussie. Daarnaast wordt veel jargon gebruikt dat de lezing voor niet ingewijden zwaar maakt. Een voorbeeld. Het hoofdstuk over de postmoderne Italiaan Gianni Vattimo dwong mij om te gaan googlen om te begrijpen wat er met zijn “zwakke denken” wordt bedoeld (een denken dat uitgaat van meerdere mogelijke standpunten) en het verband te begrijpen met secularisering. Waarom wordt er niet ingegaan op zijn politieke activiteiten? Hij was/is senator en wat is het verband tussen zijn socio-politieke ontwikkeling als ex-communist en weer marxist, en zijn denken? Het zelfde geldt voor de Franse modefilosoof Luc Ferry, door Bourdieu een *doxosophe* genoemd, te vertalen met een mediatoeter à la dr Clavan van Kees van Kooten. Überhaupt, waarom deze tien wijsgeren en waarom niet anderen?

Na lezing van mijn kritiek wees een collega er op dat ik de sociale en politieke context van deze publicatie gemist had. Het boekje moet gelezen worden tegen de achtergrond van een fel debat in Vlaanderen over de positie van religie en de neutrale rol van de staat. Het boekje zou in een context van strijd om de plaats van de katholieke kerk en haar maatschappelijke organisaties gezien moeten worden en ook in een geschiedenis van vrijdenkerij in Vlaanderen. Ik wil dat zonder meer aannemen. Maar het verzacht mijn oordeel niet. Als dit de bedoeling van deze publicatie was dan wil ik ook deze achtergrond toegelicht krijgen. Waarom je verschuilen achter een discussie uit de vorige eeuw? In een boek uitgegeven door een Belgische zowel als een Nederlandse uitgever, heeft zeker de Nederlandse lezer daar recht op.

Nico Vink
(Amsterdam)